

آینده دیپلماسی تجاری ایران با پیروزی جو بایدن

زهرا مشفق^۱

تغییر دولت آمریکا در سال ۲۰۲۱ و روی کار آمدن جو بایدن می‌تواند بر نحوه تعاملات ایران با کشورهای جهان اثرگذار باشد. با روی کار آمدن جو بایدن و با توجه به تجاری که از دوره حضور او در دوران اوباما وجود دارد، اگرچه خوشبینی‌هایی در خصوص بهبود مناسبات ایران با کشورهای جهان به‌وجود آمد، اما این تنها در یک‌دوره کوتاه‌مدت بوده و اینکه توقع معجزه و تحول جدی در روابط ایران با آمریکا و سایر کشورهای جهان وجود داشته باشد، از واقعیت دور و امید موهومی است. اگرچه انتظار نمی‌رود بایدن مانند ترامپ به ایران‌هراسی اقدام و در راستای شکاف بین ایران و همسایگان آن، به‌ویژه همسایگان عرب تلاش کند، اما بعید به نظر می‌رسد آمریکا بخواهد اعمال سیاست‌های تحریمی علیه ایران را متوقف کند. به‌منظور ارتقای دیپلماسی تجاری کشور و گسترش مناسبات و تعاملات تجاری و اقتصادی، توجه به ملاحظات زیر توصیه می‌شود: - جایگزینی شیوه‌های شبکه‌ای در مقابل شیوه‌های سنتی در دیپلماسی اقتصادی - طراحی سناریوهای مختلف در حوزه تجارت خارجی - نشست مشترک با سران دولت‌های اروپایی - جلب موافقت کشورهای همسایه در انعقاد توافقنامه‌های دوجانبه یا چندجانبه - به‌کارگیری فعالانه‌تر رایزن‌های بازرگانی، توصیه می‌شود.

کلیدواژه: تجارت خارجی. دیپلماسی اقتصادی. ایالات متحده آمریکا. تحریم.

این موضوع که تمام نظام‌های سیاسی و اقتصادی تحت تأثیر رخدادهای بین‌المللی قرار می‌گیرند موضوعی طبیعی است. همچنین اینکه دولت‌ها در مقابله با رویدادهای خارج از مرزهای خود دست به واکنش یا اتخاذ سیاست‌هایی می‌زنند، مسئله‌ای بدیهی است. ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست. در بین تحولات بین‌المللی اخیر، انتخابات ریاست‌جمهوری آمریکا و به دنبال آن پیروزی جو بایدن از جمله مهم‌ترین رویدادهایی بوده است که نمی‌توان از تبعات آن بر اقتصاد ایران غافل بود. اگرچه دولت و حاکمیت همواره باید در تصمیم‌گیری‌های خود به قضایای خارجی دقت لازم را مبذول کنند، اما نکته اساسی آن است که تحت

تأثیر فضا سازی رسانه‌ها و با پررنگ شدن نگاه مردم ایران به تحولات آمریکا برای حل مسایل اقتصادی کشور، فضای جدید و این انتظار در کشور شکل گرفته است که با پیروزی جو بایدن بسیاری از مشکلات اقتصادی ایران رفع خواهد شد.

آنچه در اقتصاد ایران در سال‌های اخیر واضح بوده، این نکته است که متغیرهای غیراقتصادی، نسبت به متغیرهای اقتصادی بر شاخص‌های کلان اقتصادی اثرگذارتر بوده‌اند. در این بین، روابط ایران با دنیای خارج و چشم‌انداز تجارت کشور همواره تحت تأثیر متغیرهای سیاسی بوده است. با توجه به آنکه این انتظار وجود دارد که با پیروزی بایدن سیاست خارجی آمریکا به سمت دموکراسی و اتحادسازی



خروج از این بحران را روی کار آمدن جو بایدن برنده انتخابات ریاست جمهوری ۲۰۲۰ آمریکا بدانند. این گروه انتظار دارند بایدن برخی از تحریم‌های اقتصادی علیه ایران را حذف و مسیر صادرات و واردات ایران را قدری تسهیل کند و به گسترش روابط اقتصادی ایران با دیگر کشورهای جهان منجر شود، اما آیا از نگاه کارشناسان و تحلیلگران مسایل اقتصادی چنین برداشتی صحیح است؟ با توجه به اینکه از زمان خروج آمریکا از برجام و تشدید تحریم‌های آمریکا از سال ۱۳۹۷، فشارهای اقتصادی علیه کشورمان نیز مضاعف شده است، شاید بتوان گفت، انتخاب جو بایدن به ریاست جمهوری آمریکا حداقل از نظر روانی آن هم در کوتاه مدت بتواند فرصت تنفسی برای اقتصاد ایران باشد، اما در میان مدت و بلندمدت نمی‌توان به سادگی قضاوت کرد که آینده روابط اقتصادی و تجاری ایران با کشورهای دیگر جهان به چه شکل خواهد بود و نه تنها در درجه اول به عوامل داخلی اقتصاد و تصمیم‌گیری‌های سیاستمداران مربوط است، بلکه، به این موضوع نیز بستگی دارد که بایدن چه تصمیماتی را در زمینه تعاملات اقتصادی و تجاری با ایران اتخاذ می‌کند که با گذشت زمان مشخص خواهد شد.

بیان این نکته لازم است که از وقتی بایدن زمام امور را در دست گرفته (ژانویه ۲۰۲۱)، حداقل تا شش ماه آتی نمی‌توان انتظاری در خصوص تغییر و بهبود بارز در حوزه تجارت خارجی و روابط اقتصادی کشور با دیگر کشورهای جهان داشت. ضمن اینکه باید به این نکته مهم توجه کرد که حتی اگر بایدن بخواهد دوباره به برجام بازگردد، این احتمال وجود دارد که شرایط و درخواست‌های جدیدی را به ایران تحمیل کند، اما برگشت آمریکا به برجام می‌تواند در عادی‌سازی روابط

مبتنی بر همکاری‌های متقابل بین‌المللی بازگردد، روابط آمریکا با کشورهای جهان در بسیاری از مواضع دچار تغییر خواهد شد، این موضوع می‌تواند روابط اقتصادی و سیاسی ایران را با سایر کشورهای جهان تحت تأثیر قرار دهد. برجام نیز ثابت کرد که چه در حالت تصویب و چه غیر از آن، وابستگی مستقیم به آمریکا وجود دارد و به عبارتی، بسیاری از کشورهای جهان همواره نقش پیرو را دارند.

با توجه به مطالب یادشده، مطالعه حاضر با تمرکز بر بخش بین‌الملل و روابط تجاری ایران با کشورهای جهان، به دنبال پاسخ به این پرسش است که آیا پیروزی جو بایدن تأثیر جدی بر سپهر بین‌المللی ایران و روابط تجاری ایران با دیگر کشورهای منطقه و جهان خواهد داشت. برای این منظور، در بخش نخست، به تبیین اثرگذاری پیروزی بایدن بر حوزه تجارت خارجی ایران می‌پردازیم. مروری بر وضعیت تجارت خارجی کشور در ماه‌های اخیر در بخش دوم ارائه می‌شود. سپس، با تقسیم‌بندی کشورهای جهان در سه گروه کشورهای همسایه، کشورهای شریک استراتژی و کشورهای اتحادیه اروپا، آینده روابط ایران با برخی از کشورهای این گروه‌ها با توجه به نتیجه انتخابات ریاست جمهوری آمریکا، مورد بررسی قرار می‌گیرد. در نهایت، راهکارهایی در زمینه بهبود تعاملات تجاری کشور که می‌تواند سیاست‌گذاران را در ترسیم نقشه راه در روابط تجاری کمک کند، ارائه می‌شود.

۱- تبیین اثرگذاری پیروزی بایدن بر حوزه تجارت خارجی ایران

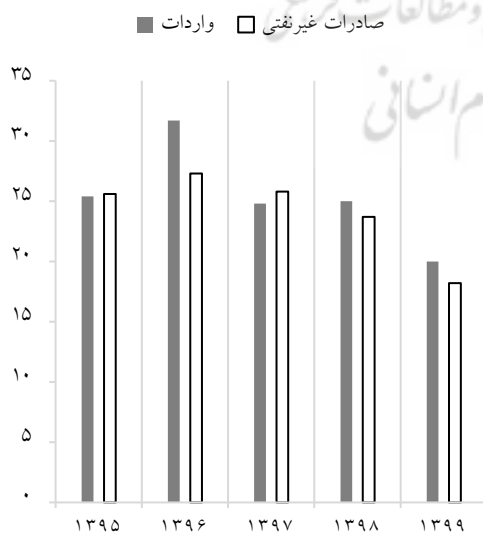
در حال حاضر تنگناهای اقتصادی و وضعیت نه‌چندان مناسب معیشتی مردم، سبب شده است بسیاری راه



تقاضای کالا در جهان کاهش داشته و در نتیجه، زنجیره تأمین کالاها و خدمات نیز با چالش‌هایی همراه شده است، آمار و ارقام حاکی از آن است که صادرات غیرنفتی ایران در ماه‌های اخیر آسیب جدی دیده است. براساس آمارهای گمرک ایران، صادرات غیرنفتی کشور در هفت ماه نخست سال ۱۳۹۹، حدود ۱۸ میلیارد و ۲۳۵ میلیون دلار بوده که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل کاهش ۲۳ درصدی داشته است (نمودار شماره ۱). صادرات غیرنفتی ایران در هفت ماه نخست سال ۱۳۹۸ معادل ۲۳ میلیارد و ۷۴۶ میلیون دلار بوده است. از ۱۸ میلیارد دلار صادرات غیرنفتی در هفت ماه نخست سال ۱۳۹۹، بیش از ۹۴ درصد آن به ۲۰ مقصد اول بوده است. عراق با ۴/۸ میلیارد دلار، چین با ۴/۴ میلیارد دلار، امارات متحده عربی با ۲/۲ میلیارد دلار، ترکیه با ۱/۵ میلیارد دلار و افغانستان با ۱/۳ میلیارد دلار به ترتیب پنج کشور اول خریدار کالاهای غیرنفتی ایران بوده‌اند.

نمودار ۱ - مقایسه واردات و صادرات غیرنفتی هفت

ماه نخست سال‌های ۱۳۹۹ - ۱۳۹۵



مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران.

اقتصادی و حتی سیاسی ایران با دیگر کشورهای جهان یا حداقل با هم‌پیمانان ایران در توافقنامه برجام اثرگذار باشد و به گسترش صادرات و واردات غیرنفتی در حدود برجام کمک کند. همچنین با بازگشت آمریکا به برجام، با توجه به احتمال کاهش نااطمینانی، امکان جذب سرمایه‌گذار خارجی، ورود سرمایه و انتقال فناوری از کشورهای دیگر به اقتصاد کشور فراهم خواهد شد.

به‌طور کلی، با روی کار آمدن بایدن، ظرفیت‌های اجماع‌سازی بین‌المللی آمریکا افزایش خواهد یافت. با شکست ترامپ فضای امیدوارکننده‌ای در داخل و خارج برای بازسازی روابط شکل گرفته است. فروپاشی نظام تحریم‌های آمریکا نخستین نتیجه شکست ترامپ در انتخابات است. با شکست ترامپ فضای تنفسی جدیدی در جامعه بین‌المللی برای جمهوری اسلامی ایران ایجاد خواهد شد.

با توجه به این مقدمه، در ادامه، نخست، وضعیت بخش تجارت خارجی کشور در ماه‌های اخیر مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. سپس، با در نظر گرفتن بایدن به‌عنوان پیروز انتخابات ریاست‌جمهوری آمریکا، روند آتی مناسبات اقتصادی کشور با برخی از کشورهای جهان که برقراری ارتباط با آنها برای امنیت اقتصادی کشور اهمیت دارد، در سه گروه شامل کشورهای همسایه، کشورهای شریک استراتژی ایران و کشورهای اتحادیه اروپا مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد.

۲- وضعیت کنونی بخش تجارت خارجی ایران

به‌طور کلی مقایسه وضعیت تجارت خارجی ایران با دیگر کشورها نشان می‌دهد که با شیوع ویروس کرونا،

۳- چشم‌انداز مناسبات اقتصادی با کشورهای همسایه

ایران به‌عنوان یک قدرت بالقوه اقتصادی در جهان، در منطقه‌ای واقع شده است که به لحاظ ذخایر نفت و گاز در جهان به ترتیب دومین و چهارمین جایگاه را دارد. همچنین دریای خزر و خلیج فارس را که دو منبع انرژی به شمار می‌آیند، به هم متصل می‌کند. بنابراین، توانایی صادرات گاز و برق به کشورهای همسایه را دارد. براساس این، توجه و تمرکز به ظرفیت بازار بزرگ منطقه، در اولویت‌های دیپلماسی اقتصادی قرار دارد. اهمیت این موضوع، با توجه به حضور بایدن در کاخ سفید و ایجاد رویکرد و استراتژی متفاوت از ترامپ در خصوص کشورهای خاورمیانه، دوچندان خواهد بود. به‌طور کلی در خصوص کشورهای خاورمیانه سیاست بایدن نمی‌تواند تغییر اساسی نسبت به ترامپ داشته باشد، اما می‌توان انتظار داشت تاکتیک‌های بایدن برای تحقق اهداف آمریکا تغییراتی داشته باشد که می‌تواند تغییراتی در واکنش‌های احتمالی بازیگران منطقه به‌وجود آورد. در ادامه، به بررسی مناسبات اقتصادی با کشورهای همسایه ایران از بعد تجاری و به‌طور کلی روابط اقتصادی می‌پردازیم.

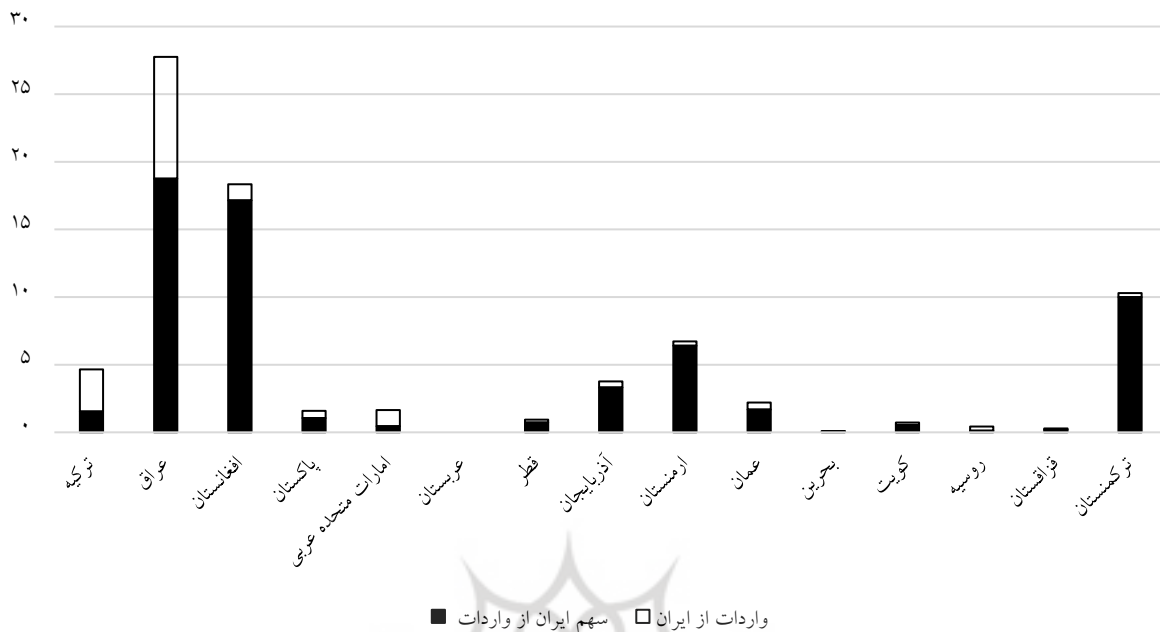
در هفت ماه نخست سال ۱۳۹۹ در مقایسه با مدت مشابه سال قبل، در بین ۲۰ مقصد اصلی صادرات کالاهای غیرنفتی ایران، صادرات کشور به ۱۴ کشور کاهش یافته و در شش کشور میزان صادرات رشد داشته است.

براساس آمارهای گمرک ایران، مقایسه آمارهای صادرات غیرنفتی ایران در هفت ماه نخست سال ۱۳۹۹ در مقایسه با مدت مشابه سال قبل، در بین ۲۰ مقصد اصلی صادرات کالاهای غیرنفتی ایران، صادرات کشور به ۱۴ کشور کاهش یافته و در شش کشور میزان صادرات رشد داشته است. از بین ۱۴ کشور که صادرات ایران به آنها کاهش داشته، صادرات ایران به ۱۰ کشور بین ۲۰ تا ۵۰ درصد با افت همراه بوده است. همچنین در بین این ۱۰ کشور، صادرات به هند بیش از ۴۵ درصد، صادرات به ترکیه و قطر حدود ۴۴ درصد و صادرات به عمان ۲۲ درصد کاهش داشته است. صادرات به چین و پاکستان نیز به ترتیب با کاهش ۲۸ و ۲۳ درصدی مواجه شده است.

در مقابل، واردات کشور طی هفت ماه نخست سال ۱۳۹۹، برابر با ۲۰ میلیارد دلار بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۲۰ درصد افت داشته است. در بین پنج مبدأ وارداتی طی هفت‌ماهه مورد بررسی که حدود ۷۱ درصد ارزش واردات کشور را تشکیل داده‌اند، تنها واردات از امارات متحده عربی ۲۱ درصد افزایش داشته و معادل ۴/۷ درصد بوده است. واردات از چین ۵/۱ میلیارد دلار بوده که ۲۰/۳ درصد کاهش داشته است. همچنین واردات از ترکیه ۲/۲ میلیارد دلار بوده که ۲۶۷ درصد کاهش داشته است. واردات از کشورهای هند و آلمان نیز به ترتیب معادل ۴۸ درصد و ۱۶۷ درصد با افت همراه بوده است. یادآوری می‌شود، کسری تراز تجاری غیرنفتی کشور طی هفت ماه نخست سال ۱۳۹۹ حدود ۱/۸ میلیارد دلار بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل نزدیک به ۰/۵ میلیارد دلار به آن اضافه شده است.



نمودار ۲- سهم ایران در بازار وارداتی همسایه (سال ۲۰۱۹) - میلیارد دلار



مأخذ: ITC.

واردات ۱۱ میلیارد دلاری ایران در سال ۲۰۱۹ از کشورهای همسایه، ۸۳ درصد آن از دو کشور امارات متحده عربی و ترکیه وارد شده است. در مجموع، دو کشور امارات و ترکیه بیشترین نفوذ را در بین کشورهای منطقه‌ای در بازار ایران داشته‌اند و سهم ۱۳ کشور همسایه دیگر حدود ۱۷ درصد بوده است. بنابراین، به غیر از کشورهایی مانند افغانستان، عراق و ترکیه سهم ایران در بازار کشورهای همسایه و سهم آنان در بازار ایران زیر ۲ درصد است. این رقم ضرورت کاربست دیپلماسی اقتصادی را در خصوص تقویت همکاری‌های راهبردی با این کشورها برجسته می‌کند. یادآوری می‌شود، به‌رغم نفوذ بالای ترکیه در بازار ایران، مجموع کل تجارت بین ایران و ترکیه از سال ۲۰۱۶ تا ۲۰۱۹، ۳۸ درصد کاهش داشته است. ضمن اینکه تشدید تحریم‌های آمریکا از سال ۱۳۹۷ و

ایران در سال‌های اخیر بر مبنای آمار رسمی از جمله کشورهایی است که کمترین تعامل اقتصادی را در بین کشورهای منطقه داشته و در سطح چندجانبه نیز تعامل چشمگیری با کشورهای جهان نداشته است. ۱۵ کشور همسایه ایران، در سال ۲۰۱۹ در مجموع، نزدیک به ۱۱/۱ تریلیون دلار واردات داشته‌اند و ایران با ۱۷ میلیارد دلار صادرات به این کشورها تنها ۱/۱ درصد از بازار این کشورها را در اختیار داشته است. از ۱۷ میلیارد دلار صادرات ایران به کشورهای همسایه بیش از ۷۵ درصد آن، یعنی حدود ۱۳/۳ میلیارد دلار آن به سه کشور عراق، ترکیه و افغانستان و نزدیک به ۴ میلیارد دلار آن به ۱۲ کشور دیگر همسایه صادر شده است.

نکته قابل توجه آن است که نفوذ کشورهای منطقه در ایران جلوه متفاوت‌تری داشته است. از مجموع

همچنین با نگاهی کلی به مناسبات ایران و ترکیه می‌توان این‌گونه برداشت کرد که به‌رغم وجود تضاد منافع دو کشور در سوریه، اما در زمینه همکاری اقتصادی و امنیتی، به‌ویژه در دور زدن تحریم‌ها با یکدیگر همسو و همگام بوده‌اند. اگرچه بسیاری از تحلیلگران ترکیه معتقدند که بایدن همواره علیه ترکیه اقدام کرده است و دیدگاه منفی نسبت به تحرکات ترکیه در منطقه دارد، اما این موضوع به معنای آن نیست که بایدن بخواهد ترکیه را کنار بگذارد، بلکه امیدوار است بتواند تعامل مجددی با این هم‌پیمان استراتژیک خود ایجاد کند. به‌رغم آنکه ترکیه اختلافات زیادی با آمریکا دارد، اما ترکیه و آمریکا در منافع کلیدی با یکدیگر اشتراک دارند. بارزترین آنها، توسعه و انتقال منابع انرژی هیدروکربن و همکاری در توسعه ترانزیت شرق-غرب است که آسیای میانه، قفقاز جنوبی، ترکیه و اروپا را به هم متصل می‌کند. بنابراین، دو کشور همکاری نزدیک با یکدیگر را ضروری می‌دانند. از سوی دیگر، قلمروی همکاری‌های مشترک ایران و ترکیه هم در حوزه سیاسی مانند موضع مشترک در خصوص مخالفت با دخالت آمریکا در سوریه یا دیدگاه‌های مشترک در قبال بحران جنگ در یمن و هم در حوزه اقتصادی، به‌ویژه نیازمندی ترکیه به منابع انرژی ایران، از مهم‌ترین دلایلی است که ایران و ترکیه را به گسترش همکاری و جلوگیری از تنش‌های ناشی از رقابت وامی دارد. بنابراین، روابط گسترده دو کشور نسبت به دیگر همسایگان از استحکام و ثبات نسبی بیشتری برخوردار است.

همه‌گیری ویروس کرونا از اواخر سال ۱۳۹۸، تغییر چشمگیری در روابط ایران و ترکیه ایجاد کرده است. پس از خروج ترامپ از برجام ترکیه اعلام کرد که دیگر از بزرگ‌ترین عرضه‌کننده‌اش نفت خریداری نخواهد کرد و واردات گاز ترکیه از ایران به شدت کاهش یافت. در وضعیت کنونی، در حالی که تجارت دوجانبه ایران و ترکیه کاهش یافته، میزان سرمایه‌گذاری ایرانی‌ها در ترکیه روند صعودی داشته است.

از آنجا که امروزه در نظام بین‌الملل، دغدغه دولت‌ها از مسایل سیاسی به موضوع‌های اقتصادی معطوف شده است، یکی از مواردی که در این‌بین باید مورد توجه قرار گیرد، رویکرد و واکنش این کشورها در مواجهه با سیاست خارجی آمریکا پس از حضور بایدن است. این نگاه که در بین گروهی از سیاستمداران کشور وجود دارد که با حضور بایدن، ایران از شر رئیس‌جمهوری سازش‌ناپذیر آمریکا رها و اختلافات با کشورهای همسایه حل خواهد شد، به نظر بیش‌ازاندازه خوش‌بینانه است، زیرا برخی از کشورهای همسایه ایران مانند پاکستان از هم‌پیمانان آمریکا هستند. پیام محتاطانه و هوشمندانه توییتی رییس‌جمهوری پاکستان برای پیروزی بایدن نیز حاوی این نکته بود که پاکستان با ایالات متحده آمریکا به دنبال همکاری فراتر از بحث صلح و جنگ افغانستان است. از نگاه بسیاری از تحلیلگران برخلاف دونالد ترامپ که همواره نگاه تردید به پاکستان داشت، جو بایدن این کشور را شریک راهبردی آمریکا و بهبود وضعیت اقتصادی و سیاسی پاکستان را برای ثبات منطقه‌ای مهم می‌داند.

را احیا یا از هر گزینه دیگری برای فروکش کردن اختلاف ایران با آمریکا استفاده کند، کشورهای همسایه عرب منطقه با توجه به نگرانشان از لغو تحریم‌های ایران، برای تخریب دوباره رابطه ایران با آمریکا و بزرگ‌نمایی ایران‌هراسی تلاش خواهند کرد.

نکته مهم آن است که در حال حاضر به‌رغم فرصت‌های زیاد در تجارت با همسایگان، بسیاری از کشورهای همسایه یا تحت فشار آمریکا یا به میل خودشان رابطه با ایران را در مقایسه با سال‌های گذشته کاهش داده‌اند؛ برای نمونه، با نفوذ رژیم اشغالگر قدس در امارات متحده عربی و بحرین و دیگر کشورهای منطقه و همکاری نزدیک با آذربایجان، شانس تجارت با این کشورها کاهش یافته است. افغانستان و عراق نیز که از شرکای مهم تجاری ایران به شمار می‌آیند، تحت نفوذ آمریکا هستند. ارتباط با کشورهایایی مانند قطر، کویت و عمان هم چندان رضایت‌بخش نیست. بنابراین، صرف‌نظر از اینکه سیاست خارجی بایدن چه خواهد بود، جلوگیری از استمرار این روند نیازمند آن است که برنامه‌ریزان این حوزه تصمیم‌های جدی در خصوص بازنگری سهم ایران در بازار کشورهای همسایه اتخاذ کنند.

خصوص کشورهای خاورمیانه سیاست بایدن نمی‌تواند تغییر اساسی نسبت به ترامپ داشته باشد، اما می‌توان انتظار داشت تاکتیک‌های بایدن برای تحقق اهداف آمریکا تغییراتی داشته باشد که می‌تواند تغییراتی در واکنش‌های احتمالی بازیگران منطقه به‌وجود آورد.

با پیروزی بایدن و در صورت بازگشت دو طرف به پای میز مذاکره، اگرچه انتظار نمی‌رود بایدن مانند ترامپ به ایران‌هراسی اقدام و در راستای شکاف بین ایران و همسایگان آن، به‌ویژه همسایگان عرب تلاش کند، اما بعید به نظر می‌رسد آمریکا بخواهد اعمال سیاست‌های تحریمی علیه ایران را متوقف کند. اگرچه، احتمال ادامه‌دار بودن سیاست ترامپ مبنی بر فشار حداکثری به ایران از سوی بایدن کم است، اما همچنان می‌کوشد با افزایش فشار اقتصادی و سیاسی بر ایران، اهداف خود را برای نشانیدن ایران پای میز مذاکره پیش ببرد.

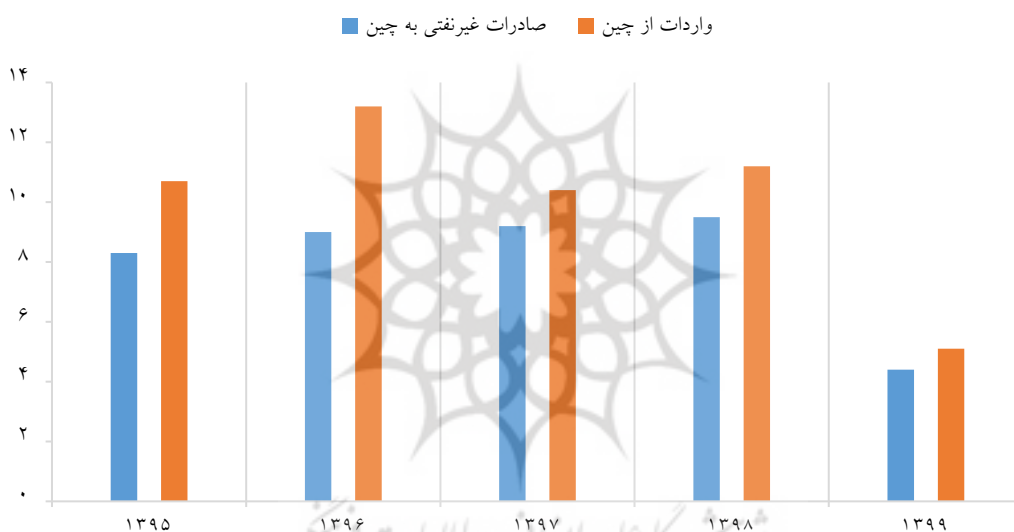
با توجه به کمک‌های مالی کشورهای عربی همسایه مانند امارات متحده عربی به کمپین دونالد ترامپ، به نظر می‌رسد چندان از پیروزی بایدن استقبال نکنند. مهم‌ترین دلیل این عدم استقبال و نگرانی، احتمال بالای بازگشت بایدن به توافق با ایران است، اما با توجه به آنکه کشورهای عربی، نفت و منابع اقتصادی آنها همواره برای آمریکا جاذبه داشته است، با روی کار آمدن بایدن نیز احتمال گسترش روابط تجاری و سرمایه‌گذاری بین آمریکا و کشورهای عربی مانند عربستان و امارات متحده عربی وجود دارد، زیرا منطقه خلیج فارس نه‌تنها به لحاظ اقتصادی، بلکه به لحاظ مسایل ژئوپلیتیکی و امنیتی نیز برای آمریکا مهم است. بنابراین، اگرچه روابط کشورهای عربی با بایدن شاید به گرمی دوران ترامپ نباشد، اما بعید به نظر می‌رسد با روی کار آمدن بایدن تغییر جدی در روابط ایران با کشورهای عربی همسایه و به‌طورکلی کشورهای حوزه خلیج فارس ایجاد شود، اما نباید از یک نکته غافل بود و آن اینکه در صورتی که بایدن بتواند برجام

۴- چشم‌انداز مناسبات اقتصادی با شرکای استراتژیک

انتخابات آمریکا باشد. همان‌طور که در نمودار شماره ۳، مشاهده می‌شود، در ۹ ماهه ۱۳۹۹، صادرات غیرنفتی به چین و واردات از این کشور به ترتیب معادل ۴/۴ و ۵/۱ میلیارد دلار بوده است. این میزان صادرات و واردات در مقایسه با مدت مشابه سال قبل به ترتیب ۲۸ و ۲۰/۳ درصد کاهش داشته است.

علاوه بر اینکه روابط ایران با کشورهای همسایه تحت تأثیر نتایج انتخابات آمریکا بوده است و می‌تواند سپهر بین‌المللی ایران را تحت تأثیر قرار دهد، روابط ایران با متحدان خود از جمله چین و روسیه نیز می‌تواند تحت تأثیر نتایج

نمودار ۳- تجارت ایران با چین طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۳۹۵ (میلیارد دلار)



* آمار سال ۱۳۹۹، مربوط به ۹ ماه نخست این سال است.

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران.

با توجه به پیروزی بایدن، رویکرد وی در خصوص چین مهم است. اگرچه این انتظار وجود ندارد که بایدن از سیاست جنگ سرد علیه چین که توسط ترامپ اجرا شده بود حمایت کند (زیرا این سیاست سبب تضعیف قدرت رهبری آمریکا در عرصه بین‌المللی شده است)، اما آزاد شدن فضای تجاری و اقتصادی بین دو کشور آمریکا و چین نیز حداقل در آینده نزدیک محتمل نخواهد بود و

در روابط ایران و چین، آمریکا به‌عنوان بازیگر ثالث نقشی کلیدی در شکل‌دهی به آن دارد. این نقش در روابط دیرینه ایران و چین ایفا شده و در آینده نیز ایفا خواهد شد. بنابراین، نتیجه انتخابات آمریکا به‌عنوان متغیر کلیدی بر آینده روابط ایران و چین اثرگذار خواهد بود. همان‌طور که می‌دانیم، فارغ از اینکه چه کسی برای ریاست‌جمهوری آمریکا انتخاب شود، چین همواره یکی از اولویت‌های سیاست خارجی دولت آمریکا بوده است.

را که هرچه فشارهای آمریکا افزایش یابد، روابط ایران و چین مستحکمتر خواهد شد، به راحتی پذیرفت.

با این حال، امضای سند همکاری استراتژیک ۲۵ ساله ایران و چین، روندی است که می‌تواند به تضعیف بیشتر نفوذ آمریکا در روابط دو کشور منجر شود و در راستای کاهش فشار همه‌جانبه آمریکا علیه ایران باشد. بنابراین، ایران و چین در خصوص این توافقنامه باید بسیار هوشمندانه عمل کنند و با دقت عمل بیشتری جزئیات این توافقنامه مورد بررسی قرار گیرد تا به یک توافق برد-برد تبدیل شود و در راستای تأمین و تقویت امنیت اقتصادی کشور باشد. البته، انتظار تحول و دگرگونی در روابط دوجانبه دو کشور ایران و چین نیز بعید است و به نظر می‌رسد چینی‌ها مانند گذشته برخی از تعاملات تجاری خود را با ایران ادامه خواهند داد و سطحی از روابط با اقتصاد ایران را در حوزه تجارت حفظ خواهند کرد. البته، در خصوص سرمایه‌گذاری آنها در ایران باید گفت، با توجه به آنکه حساب شرکت‌های ایرانی ثبت شده در چین و حتی شرکت‌هایی که از ۱۵-۱۰ سال گذشته در چین ثبت شده‌اند، یک‌به‌یک در بانک‌های چینی در حال بسته شدن بوده و همچنین دولت چین، سرمایه‌گذاری شرکت‌های چینی را در ایران تقریباً ممنوع اعلام کرده است، از این رو، شاید عملیاتی شدن توافق‌های سرمایه‌گذاری با چین قدری دشوار باشد. همان‌طور که در ابتدای بخش بیان شد، یکی دیگر از شرکای استراتژیک ایران، روسیه است. روابط دوجانبه ایران و روسیه از تاریخچه طولانی همکاری

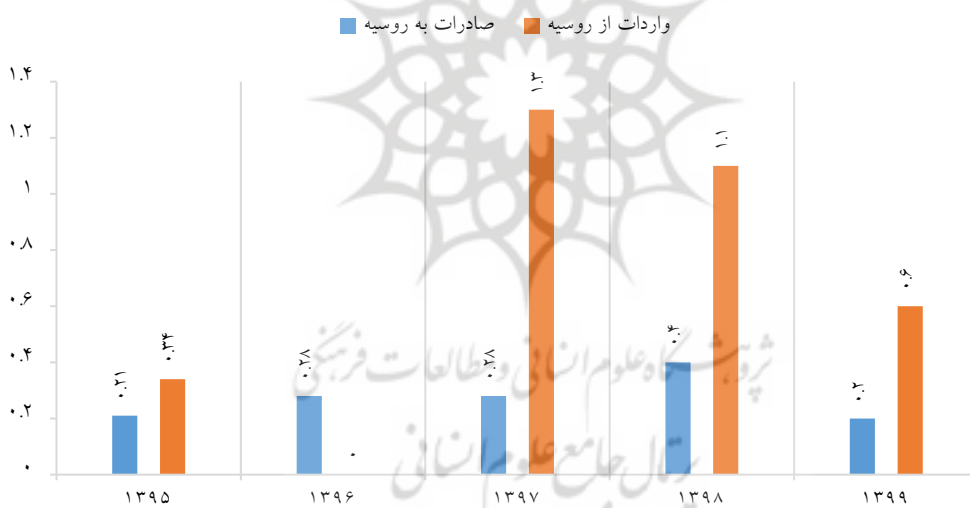
بازگشت روابط تجاری چین و آمریکا آن‌گونه که در یک دهه اخیر پیش می‌رفت، در دستور کار مقام‌های آمریکا نیست. همچنین با توجه به مخالفت افکار عمومی آمریکا با سیاست‌های چین و سابقه منفی چین در برخورد با مسایل حقوق بشر، تغییر دیدگاه تعامل آمریکا با چین حتی با پیروزی بایدن دشوار است. بنابراین، بعید به نظر می‌رسد بایدن بخواهد مواضع صلح‌جویانه‌ای در برابر چین بگیرد و صحبت‌های او این سیگنال را می‌دهد که همچنان سخت‌گیری‌های آمریکا علیه چین ادامه دارد. از این رو، با توجه به آنکه اقتصاد سیاسی ایران به‌طور فزاینده‌ای از رقابت راهبردی بین آمریکا و چین متأثر خواهد شد، سخت‌گیری‌های آمریکا برای ایجاد مانع‌تراشی در روابط ایران و چین ادامه خواهد داشت.

تجربه روابط ایران و چین نشان داده است که هرچقدر آمریکا رویکرد سخت‌گیرانه‌تری در پیش بگیرد، نزدیکی روابط ایران و چین تقویت می‌شود، اما باید توجه کرد که روابط ایران و چین قدری پیچیده است و عوامل متعددی در شکل‌گیری آن دخیل هستند. براساس برآوردهای سازمان‌های اطلاعاتی آمریکا، چینی‌ها در حومه ریاض در حال همکاری محرمانه در حوزه هسته‌ای و تبدیل اورانیوم خام به اورانیوم فراوری شده هستند. به عبارت دیگر، تنها متغیر اثرگذار بر روابط ایران و چین، فشارهای حداکثری آمریکا نیست و روابط چین با کشورهای عربی از جمله عربستان نیز می‌تواند روابط این کشور را با ایران تحت تأثیر قرار دهد و نمی‌توان این گزاره

قرار دهند و از عناصر ضد پوتین پشتیبانی بیشتری به عمل آورند. این احتمال نیز وجود خواهد داشت که در این ارتباط تحریم‌های بیشتری متوجه روسیه شود. سابقه تحریم‌های سیاسی و اقتصادی ایالات متحده آمریکا نشان می‌دهد که دموکرات‌ها در خصوص طراحی و پیاده‌سازی تحریم‌های هوشمندانه عملکرد بهتری از جمهوری خواهان دارند. بنابراین، تحریم‌ها فصل مشترک روابط اقتصادی ایران و روسیه است و این موضوع می‌تواند در هم‌گرایی مناسبات اقتصادی دو کشور اثرگذار باشد.

در خصوص موضوع‌های مورد علاقه مشترک، برخوردار است. تحولاتی که دو کشور ایران و روسیه با آن روبه‌رو هستند، طبیعت روابط دو کشور را رقم می‌زند. در برخی مواقع، منافع مشترک، باعث نزدیکی دو کشور می‌شود، اما در موارد دیگر، رقابت برای کسب منافع، دو طرف را در مقابل هم قرار می‌دهد، اما عامل مهمی که دو کشور را به گسترش همکاری وامی‌دارد، سیاست ضد آمریکایی دو کشور است. این انتظار وجود دارد که با روی کار آمدن بایدن، دموکرات‌ها سیاست‌های داخلی روسیه را مورد انتقاد

نمودار ۴- تجارت ایران با روسیه طی سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۹ (میلیارد دلار)



*: آمار سال ۱۳۹۹، مربوط به سه ماه نخست این سال است.

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران.

سال ۲۰۲۰ (بهمن ۱۳۹۸ تا انتهای خرداد ۱۳۹۹)، روسیه ۰/۶ میلیارد دلار به ایران صادرات داشته که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل، ۳۱ درصد رشد داشته است. یادآوری می‌شود، صادرات روسیه به ایران به‌رغم کاهش تجارت روسیه با شرکای تجاری

براساس داده‌های گمرک جمهوری اسلامی ایران، روسیه در سال ۱۳۹۸، ۱/۱ میلیارد دلار صادرات به ایران داشته و صادرات غیرنفتی ایران به این کشور برابر ۰/۴ میلیارد دلار بوده است. همچنین براساس داده‌های گمرک فدراسیون روسیه، در پنج ماه نخست



کند، بخشی از همکاری‌های اقتصادی با روسیه که به منظور حفظ منافع تجارت با اتحادیه اقتصادی اوراسیاست، باید حفظ شود. علاوه بر این، در حوزه ترانزیت، همکاری‌هایی بین دو کشور در حال شکل‌گیری است. در این راستا، پروژه توسعه حمل‌ونقل ریلی در کریدور بین‌المللی شمال به جنوب به امضای سه کشور ایران، روسیه و هند رسیده و عملیات ساخت کریدور یادشده که بندرعباس ایران را به بندر «سن پترزبورگ» روسیه وصل می‌کند، آغاز شده است. این موضوع از اهمیت بالایی برای حوزه دیپلماسی تجاری و اقتصادی کشور برخوردار است و ایران نباید خود را از منافع این پروژه محروم کند.

۵- چشم‌انداز مناسبات اقتصادی با کشورهای اروپایی

به لحاظ روابط تجاری با کشورهای اتحادیه اروپا، براساس آمار منتشر شده از سوی مؤسسه آمار اتحادیه اروپا (Eurostat)، طی نه ماه نخست سال ۲۰۲۰، کل تجارت کالایی ایران و اتحادیه اروپا معادل ۳ میلیارد و ۳۴۵ میلیون یورو بوده که نسبت به مدت مشابه سال ۲۰۱۹، افت بیش از ۱۱ درصدی داشته است. طی این نه ماه تنها در ماه‌های ژوئیه و مارس، صادرات ایران به ۲۷ کشور اروپایی مقدار بیشینه‌ای را تجربه کرده است. در ماه‌های بعد به دلیل شیوع ویروس کرونا و تشدید تحریم‌ها علیه ایران، تجارت ایران با این منطقه، در سطح پایین‌تر از مدت مشابه سال قبل آن قرار گرفته است.

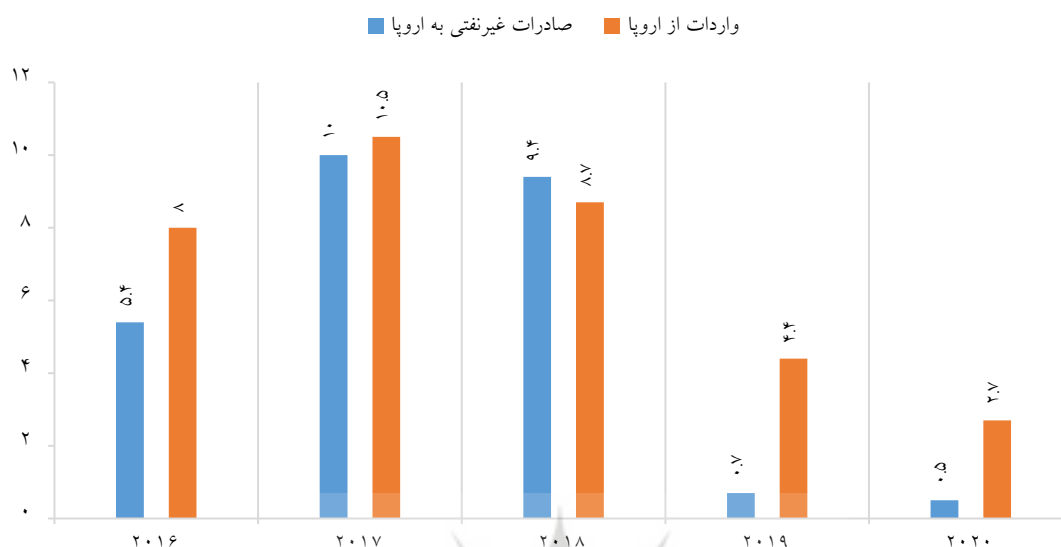
اصلی آن مانند چین، هند، ترکیه و ژاپن، رشد داشته است. در مدت یادشده، یعنی پنج ماه نخست سال ۲۰۲۰، ایران نیز ۰/۲ میلیارد دلار به روسیه صادر کرده که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل ثابت بوده است. به‌رغم افزایش صادرات روسیه به ایران، بررسی مبادلات ایران و روسیه در سال‌های اخیر نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ایران تنها ۰/۳ درصد از کل تجارت روسیه سهم داشته است.

اعداد و ارقام یادشده در خصوص سهم دو کشور ایران و روسیه در سبد تجاری یکدیگر حاکی از آن است که روابط اقتصادی و تجاری دو کشور چندان پررنگ نبوده، اما باید توجه کرد که مجموعه‌ای از مسایل در سطوح دوجانبه، منطقه‌ای، بین‌المللی بر روابط ایران با روسیه مؤثر بوده که یکی از مهم‌ترین مسایل در روابط دو کشور ایران و روسیه، توافق برجام است. در صورتی که بایدن در دولت جدید آمریکا بخواهد مسئله برجام و انجام مذاکره با ایران را مطرح کند، با توجه به مواضع روس‌ها و اینکه منافع روسیه در این است که برجام تداوم یابد، به نظر می‌رسد موضع جدی‌تری برای حفظ برجام خواهند داشت. البته، در این خصوص که در صورت تنش بین ایران و آمریکا، روسیه تا چه میزان حمایت خواهد کرد و چه اقدام‌هایی انجام خواهد داد، نمی‌توان به‌راحتی اظهارنظر کرد.

اگرچه بخشی از روابط و همکاری‌های ایران و روسیه مقابله با نوع سیاست‌های آمریکا در منطقه و در عرصه بین‌المللی بوده است، اما باید توجه داشت در صورتی که حتی نوع ارتباط ایران با آمریکا تغییر



نمودار ۵- تجارت ایران با کشورهای اتحادیه اروپا طی سال‌های ۲۰۱۶-۲۰۲۰ (میلیارد یورو)



* آمار سال ۲۰۲۰، مربوط به نه ماه نخست این سال است.

مأخذ: Eurostat.

گیاهی و حیوانی و چربی‌ها) است. طی مدت مورد بررسی، در گروه «سوختهای معدنی و روان‌کننده‌ها» ۹۹/۴ درصد از تجارت ایران با اروپا مربوط به هلند و در گروه «روغن‌های گیاهی و حیوانی و چربی‌ها» ۳۹/۹ درصد از تجارت ایران با اتحادیه اروپا مربوط به اسپانیا بوده است.

نکته مهمی که در خصوص روابط تجاری ایران و کشورهای اتحادیه اروپا وجود دارد، آن است که در واقع، تجارت دوجانبه بین ایران و اتحادیه اروپا علاوه بر اینکه حجم قابل توجهی ندارد، بیش از آنکه به واقعیت‌های اقتصادی وابسته باشد، به شدت از روابط سیاسی متأثر است. از این رو، با روی کار آمدن بایدن در دولت جدید آمریکا، ظرفیت‌های اجماع‌ساز بین‌المللی آمریکا افزایش خواهد یافت و فضای امیدوارکننده‌ای در داخل و خارج برای

همان‌طور که در نمودار شماره ۵، مشاهده می‌شود، در نه ماه نخست سال ۲۰۲۰، صادرات ایران به اتحادیه اروپا معادل ۵۶۳ میلیون یورو بوده که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل رشد ۱۳ درصدی داشته است. همچنین واردات از این اتحادیه برابر با ۷۸۳ میلیارد و ۷۸۳ میلیون یورو بوده که در مقایسه با مدت مشابه سال ۲۰۱۹، نزدیک به ۱۵ درصد افت داشته است.

در بین ۹ گروه کالایی اصلی، در هشت مورد، نخستین شریک تجاری ایران در اتحادیه اروپا، آلمان بوده است؛ برای نمونه، ۵۵/۲ درصد از تجارت ایران با اتحادیه اروپا در مواد غذایی و حیوانات زنده با آلمان بوده است. دو گروه کالایی که آلمان به‌عنوان نخستین شریک تجاری ایران در اتحادیه اروپا نبوده، «سوختهای معدنی و روان‌کننده‌ها» و «روغن‌های

خروج ایران از این توافقنامه شود، بنابراین، انتظار افزایش فرصت‌های تعامل و همکاری بین ایران و کشورهای اتحادیه اروپا در دوره ریاست‌جمهوری بایدن وجود دارد.

از ۱۷ میلیارد دلار صادرات ایران به کشورهای همسایه بیش از ۷۵ درصد آن، یعنی حدود ۱۳/۳ میلیارد دلار آن به سه کشور عراق، ترکیه و افغانستان و نزدیک به ۴ میلیارد دلار آن به ۱۲ کشور دیگر همسایه صادر شده است.

جمع‌بندی و ملاحظات

تحلیل روندها و مؤلفه‌های اثرگذار بر وضعیت روابط تجاری کشور با سایر کشورهای جهان نشان می‌دهد که چشم‌انداز تجارت کشور به مؤلفه‌های سیاسی و اقتصادی متعددی وابسته است. تغییر دولت آمریکا به‌عنوان یک متغیر سیاسی نیز می‌تواند بر نحوه تعاملات ایران با کشورهای جهان اثرگذار باشد. با توجه به شرایط داخلی کشور و شرایط منطقه باید هرچه سریع‌تر به این جمع‌بندی رسید که با روی کار آمدن بایدن در دولت جدید آمریکا در سال ۲۰۲۱، سیاست‌گذاری و استراتژی ایران در حوزه روابط خارجی به چه صورت خواهد بود.

با توجه به آنچه در این گزارش بحث شد، می‌توان این‌گونه پیش‌بینی کرد که با روی کار آمدن بایدن، با توجه به تجاری که از دوره حضور بایدن در دوران اوباما وجود

بازسازی روابط شکل خواهد گرفت. در این راستا، پذیرش پیشنهاد طرف‌های اروپایی به‌منظور بازگشت به مذاکرات برجامی از سوی بایدن نشان داد که شرکای اروپایی آمریکا متغیر مهمی هستند که بایدن را برای بازگشت به برجام تحت فشار قرار خواهند داد.

بدون شک، موضوع برجام از مهم‌ترین محورهایی است که کشورهای اروپایی انتظار دارند پس از حضور بایدن، در دستور کار سیاست‌های خارجی آمریکا قرار گیرد. البته، این احتمال وجود دارد که بازگشت آمریکا به برجام مشروط باشد و رفع تحریم‌ها به‌راحتی امکان‌پذیر نباشد و آمریکا شروط جدیدی را برای ایران قرار دهد. با این حال، شورای روابط خارجی اروپا در بیانیه‌ای از دولت‌های اروپایی خواسته است تا با همکاری یکدیگر زمینه بازگشت دولت بایدن را به توافق با ایران فراهم و برای تقویت این توافق با دولت جدید آمریکا همکاری کنند. البته، خاطرنشان می‌شود که اگرچه اتحادیه اروپا با سیاست‌های یک‌جانبه ترامپ از جمله اعمال تحریم‌ها علیه ایران در ظاهر موافق نبوده، اما اتحادیه اروپا همواره در کنار آمریکا بوده و در زمان جمهوری‌خواهان این همکاری بیشتر جنبه اکراهی داشته است و با روی کار آمدن بایدن و حضور دموکرات‌ها جنبه مشتاقانه خواهد داشت. با توجه به اینکه از یک سو، به‌طور اصولی دموکرات‌ها با اروپا ملاحظه و همراهی بیشتری خواهند کرد و از سوی دیگر، اتحادیه اروپا تلاش می‌کند از راه همکاری با ایران در حوزه برجام مانع

در ادامه، به برخی از ملاحظات مهم در زمینه بهبود تعاملات تجاری کشور که می‌تواند سیاست‌گذاران را در ترسیم نقشه راه در روابط تجاری کشور کمک کند، اشاره می‌شود:

- جایگزینی شیوه‌های شبکه‌ای در مقابل شیوه‌های سنتی در دیپلماسی اقتصادی

در راستای ارتقای دیپلماسی تجاری کشور یکی از حوزه‌هایی که نیازمند اصلاحات بوده، نحوه تعامل اقتصادی کشور از طریق وزارت امور خارجه با سایر کشورهاست. ظهور جهان شبکه‌ای باعث شده تا سیاست خارجی، معنای سنتی خود را از دست بدهد. در این راستا، توصیه می‌شود که وزارت امور خارجه نحوه تعامل خود را با سایر کشورهای جهان از شیوه‌های سنتی به شیوه‌های شبکه‌ای تغییر دهد؛ برای نمونه، وزارت امور خارجه می‌تواند شبکه‌ای از بازیگران درگیر در توسعه روابط اقتصادی کشور، نهادهای فعال در بین‌المللی کردن شرکت‌های خارجی و نهادهای درگیر در سرمایه‌گذاری در کشورهای دیگر را گردهم آورد و فعالیت‌های آنان را هماهنگ کند. هدف از تشکیل این تیم، آن است که تمام طرف‌های درگیر در دیپلماسی تجاری کشور زیر یک چتر واحد گردهم آیند. این مدل از دیپلماسی شبکه‌ای علاوه بر ایجاد یک دیپلماسی تعاملی، شناخت بهتری از دیگر کشورهای جهان در اختیار طرفین قرار می‌دهد.

- طراحی سناریوهای مختلف در حوزه تجارت خارجی از آنجا که در شرایط کنونی هنوز به‌طور دقیق مشخص نیست که از یک‌سو، وضعیت شیوع ویروس کرونا تا چه زمانی ادامه خواهد داشت و

دارد، شرایط در کوتاه‌مدت قدری بهتر خواهد شد، اما اینکه توقع معجزه و تحول جدی در روابط ایران با آمریکا و سایر کشورهای جهان وجود داشته باشد، از واقعیت دور است. باید به این نکته مهم توجه کرد که دعوای جناحی در داخل آمریکا بر سر حذف دیگری نیست، بلکه دعوای بر سر آن است که با کدام روش می‌توان منافع ملی آمریکا را محقق کرد. بنابراین، اگرچه دستگاه دیپلماسی کشور باید برای کاهش ریسک در عرصه بین‌المللی از هم‌اکنون در خصوص سیاست‌گذاری تجاری کشور سناریوسازی کند و با ابتکار عمل‌های دیپلماتیک احتمالات مختلف در خصوص سیاست خارجی بایدن و تعامل آن با کشورهای منطقه و جهان را مورد بررسی قرار دهد، اما این استدلال که با آمدن بایدن برخی از تحریم‌های اقتصادی علیه ایران حذف و مسیر صادرات و واردات ایران قدری تسهیل خواهد شد و به دنبال آن، به گسترش روابط اقتصادی ایران با دیگر کشورهای جهان منجر می‌شود، چندان منطقی و واقع‌بینانه به نظر نمی‌رسد. آنچه اهمیت بیشتری دارد، رفع موانع و چالش‌هایی است که در حال حاضر بر سر راه گسترش مناسبات و تعاملات تجاری و اقتصادی کشور وجود دارد.

اگرچه انتظار نمی‌رود بایدن مانند ترامپ به ایران‌هراسی اقدام و در راستای شکاف بین ایران و همسایگان آن، به‌ویژه همسایگان عرب تلاش کند، اما بعید به نظر نمی‌رسد آمریکا بخواهد اعمال سیاست‌های تحریمی علیه ایران را متوقف کند.



توانمندسازی مراکز ارتباطی بازرگانان کشور با بازارهای صادراتی می‌تواند مسیر نفوذ به اقتصاد کشورهای همسایه را هموارتر کند.

- پرهیز از نگاه افراط و تفریط به قرارداد با چین

اگرچه سند همکاری استراتژیک ۲۵ ساله با چین منعقد شده است و این امر در ذات خود ارزشمند است، اما آن چیزی که بسیار مهم است چگونگی این رابطه و چشم‌اندازهای آینده است. با توجه به آنکه هنوز توافقی حاصل نشده، برای آنکه بتوان با چین یک توافق همکاری استراتژیک منعقد کرد که در راستای منافع ملی کشور باشد، مهم‌ترین نکته‌ای که باید مدنظر قرار گیرد، نگاه واقع‌بینانه و دور از افراط و تفریط به این توافق است. هر توافق‌نامه‌ای که بخواهد به قرارداد منجر شود باید از کانال مجلس عبور کند و برای آنکه به تصمیم منتهی شود نیازمند شفافیت در جزئیات آن قرارداد است. مهم‌ترین اصل که باید توسط تصمیم‌گیران کشور در حوزه دیپلماسی خارجی مورد توجه قرار گیرد آن است که از پنهان‌کاری پرهیزند و هرگونه توافق با چین را به همراه جزئیات شفاف‌سازی کنند. زیرا که تجربه تاریخی نشان داده که بکارگیری این رویه می‌تواند به افزایش بدگمانی مردم به دولت دامن بزند.

- نشست مشترک با سران دولت‌های اروپایی

در راستای تقویت همکاری‌ها و مناسبات با کشورهای اتحادیه اروپا توصیه می‌شود، دستگاه دیپلماسی کشور از هم‌اکنون نشست مشترک را با مدیران سیاسی در کشورهای اروپایی برگزار کند تا

چه میزان خسارت بر بخش تجارت خارجی کشور وارد خواهد کرد و از سوی دیگر، با روی کار آمدن دولت بایدن، مشخص نیست که آمریکا چه سیاست خارجی را در قبال شرکای تجاری ایران اعمال می‌کند و در مقابل، واکنش آنها چه خواهد بود. از این رو، توصیه می‌شود، ضمن بازنگری در ساختار مدیریت بحران در حوزه تجارت خارجی، سناریوهای احتمالی در خصوص مدیریت بهتر روابط با طرف‌های تجاری به منظور کاهش تبعات و آسیب‌پذیری این بخش در مقابل بحران‌های موجود و آینده‌ای با ریسک بالا، طراحی شود.

- به‌کارگیری فعالانه‌تر رایزن‌های بازرگانی

بسیاری از کشورها از جمله: ژاپن، کره جنوبی، آمریکا و بسیاری از کشورهای اروپایی، در بازارهای صادراتی خود از چند ده رایزن بازرگانی برای مشتریان و فروش محصولات و تولیدات بنگاه‌های خود بهره می‌برند. این موضوع متأسفانه در بخش دیپلماسی اقتصادی ایران بسیار کم‌رنگ است. در این زمینه، مقایسه وضعیت ایران نشان می‌دهد که در حالی که ایران تنها ۶ رایزن اقتصادی در عراق (دو رایزن)، ترکیه، ارمنستان، آذربایجان و پاکستان دارد، تعداد رایزن‌های کشور هند ۱۹۸ نفر، چین ۲۲۱ نفر و آلمان ۲۳۱ نفر است. بنابراین، توصیه می‌شود دیپلماسی تجاری فعال‌تر شود و رایزنان بازرگانی با مأموریت‌های مشخص و الزام به پاسخگویی مستمر به کشورهای شریک تجاری، به‌ویژه کشورهای همسایه اعزام شوند. همچنین تجهیز و

تولید، امکان افزایش ظرفیت تولید تا چه میزان مقدور بوده و چه هزینه‌ای دارد و موانع آن چیست. پس از برنامه‌ریزی برای تولید، شیوه نفوذ به بازارها، به‌ویژه بازار کشورهای همسایه، توسعه بازار و ماندگاری در بازارهای یادشده از جمله مسایلی هستند که باید در دستور کار قرار گیرند.

منابع

- پایگاه اطلاعاتی: <https://www.trademap.org>

- پایگاه اطلاعاتی: <https://www.irica.ir>

- پایگاه اطلاعاتی: <https://ec.europa.eu>

این استدلال که با آمدن بایدن برخی از تحریم‌های اقتصادی علیه ایران حذف و مسیر صادرات و واردات ایران قدری تسهیل خواهد شد و به دنبال آن، به گسترش روابط اقتصادی ایران با دیگر کشورهای جهان منجر می‌شود، چندان منطقی و واقع‌بینانه به نظر نمی‌رسد.

مسیر روشنی برای آینده روابط ایران با کشورهای این اتحادیه ترسیم شود. در این نشست باید موضوع تحریم‌ها تحت دولت بایدن و اقدام‌های حمایتی اتحادیه اروپا از ایران مورد بحث و رایزنی قرار گیرد.

- ضرورت متنوع‌سازی شرکای تجاری

همان‌طور که در این گزارش بیان شد، در سال ۲۰۱۹، از ۱۷ میلیارد دلار صادرات ایران به کشورهای همسایه بیش از ۷۵ درصد آن، یعنی حدود ۱۳/۳ میلیارد دلار آن به سه کشور عراق، ترکیه و افغانستان صادر شد. باید توجه کرد که افزایش سهم تجارت با یک کشور سبب وابسته شدن وضعیت کشور به مسایل طرف‌های تجاری و تأثیرپذیری کشور از ریسک‌های مؤثر بر طرف‌های تجاری، به‌واسطه روابط اقتصادی فی‌مابین می‌شود. براساس این، توسعه موضوع متنوع‌سازی در تجارت خارجی به‌عنوان اساسی‌ترین ابزار مدیریت ریسک باید پیش‌ازپیش مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گیرد. از این‌رو، سیاست‌گذاران اقتصادی کشور باید توجه کنند که مسیر تجارت با دیگر کشورها، به‌ویژه کشورهای همسایه از جمله افغانستان و پاکستان مفتوح بماند تا ریسک انحصار تجارت خارجی با یک یا دو کشور، اقتصاد ایران را تهدید نکند.

- شناسایی ظرفیت‌های داخلی و خارجی در حوزه

تولید

باید در حوزه تولید مشخص شود که ظرفیت و کیفیت تولید داخلی هرکدام از محصولات شناسایی شده چگونه است و در صورت پایین بودن ظرفیت

